

PREZENTAREA UNEI CERCETĂRI INTERNAȚIONALE, CU PRIVIRE LA STAREA RROMILOR ÎN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST

ANA MARIA PREOTEASA

Articolul de față prezintă cercetarea internațională „Raportul Regional al Dezvoltării Umane – Situația Rromilor în Europa Centrală și de Est”, care s-a desfășurat între anii 2001–2002 și a inclus cinci țări din Centrul și Estul Europei. Studiul a avut ca obiectiv identificarea stării minorității etnice *rroma* și realizarea de propuneri și recomandări pentru îmbunătățirea acesteia. Articolul arată, în prima parte, de ce a fost necesar un astfel de demers, axându-se apoi pe descrierea metodologiei utilizate în realizarea proiectului, precum și a celor mai importante concluzii și recomandări desprinse din cercetare. Rezultatele studiului se află publicate pe larg, în lucrarea „*The Roma in Central and Eastern Europe. Avoiding the Dependency Trap*”¹ și pe pagina de Internet a Organizației UNDP Slovacia (www.undp.sk).

Importanța studiului la nivel European

Problemele populației de etnie *rroma* sunt importante, atât pentru România, cât și pentru celelalte țări europene. În special în Europa Centrală și de Est, ponderea populației de etnie *rroma* este crescută și, implicit, problemele sociale ale acestui grup necesită o atenție specială.

În anul 2001, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare a propus un studiu internațional² care să colecteze informații despre situația rromilor în țările Europei Centrale și de Est. S-a avut în vedere, încă de la început, un demers original, care să depășească stadiul cercetărilor de până atunci și s-a pornit de la ideea unei abordări unitare, complexe și cât mai complete a problematicii rromilor la nivelul Europei Centrale și de Est, pentru a putea fi posibile, ulterior, analize comparative.

¹ Autorii studiului sunt: Antonina Zhelyaykova, Ben Slay, Marta Marczis, Michal Vasecka, Niall O'Higgins, Sorin Cace, și Thomas Sirvatka, lucrarea a apărut la UNDP Bratislava în 2002.

² Studiul a fost finanțat de către UNDP, Bratislava și ILO (International Labour Organization), Budapesta.

Necesitatea acestui studiu a apărut ca urmare a tendinței generale, la nivel european, de a se acorda o atenție deosebită minorităților, în general și etniilor, în special. Țările Europei, aflate în etapa de preaderare la Uniunea Europeană, sunt obligate să ofere politici orientate în mod deosebit către susținerea minorităților naționale. Unul dintre indicatorii importanți pentru acceptarea țărilor candidate este constituit de gradul de integrare al minorităților etnice și, implicit, a etnicilor rromi. Până la momentul cercetării prezentate aici, în fiecare dintre țările Europei Centrale și de Est se realizaseră cercetări cu privire la minoritatea *rroma*. Lipseau însă date statistice care să permită comparația la nivel european. Majoritatea studiilor sunt de ordin calitativ, abordând problematica rromilor din perspectivă modelului lor cultural, adesea dintr-o perspectivă istorică.

În România, în anii 1992³ și 1998⁴ se realizaseră două cercetări cantitative consacrate minorității *rroma*, ambele reprezentative la nivel național, coordonate de către Institutul de Cercetare a Calității Vieții. Existența acestor studii a permis, în țara noastră, compararea, în timp, a situației rromilor, din perspectiva mai multor indicatori: aspecte demografice, planificare familială, starea de sănătate a populației *rroma*, standardul economic, meserii și ocupații, locuirea, migrația și intenția de migrație, stereotipuri și prejudecăți cu privire la rromi. O prezentare a situației rromilor în perspectivă longitudinală (comparație 1992–1998) s-a publicat în lucrarea „Indicatori privind comunitățile de rromi”⁵.

Metodologie

Țările incluse în cercetarea din 2001 au fost: Slovacia, Cehia, Bulgaria, Ungaria și România, iar metoda folosită a fost identică în toate cele trei țări: ancheta pe bază de chestionar. Abordarea problematicii rromilor s-a făcut din perspectiva dezvoltării umane.

În afara celor trei componente specifice dezvoltării umane (venituri, sănătate și educație), autorii cercetării au mai luat în considerare drepturile și libertățile individuale. Paradigma dezvoltării umane înlocuiește un demers în care individul este privit ca un beneficiar de activități economice și sociale, cu o abordare a omului ca agent activ al schimbării sociale⁶. Studiul s-a poziționat față de această paradigmă, propunându-și, în primul rând, să ofere date cantitative pentru

³ Rezultatele sunt publicate în lucrarea *Țigani între ignorare și îngrijorare*, coord. Cătălin Zamfir, Elena Zamfir, București, Editura Alternative, 1993.

⁴ *Rromii în România*, coord. Cătălin Zamfir, Marian Preda, București, Editura Expert, 2002.

⁵ Autori: Ionica Berevoescu, Sorin Căce, Dana Sima Costin, Simona Ilie, Ioan Mărginean, Dan Adrian Nicolae, Marian Preda, Mihai Surdu, Monica Șerban, Mălina Voicu, Cătălin Zamfir, București, Editura Expert, 2002, lucrare apărută în cadrul Programului Phare, „Îmbunătățirea Situației Rromilor”.

⁶ Sakiko Fukuda-Par, A.K. Shiva, *Human Development: Concepts and Measures – Essential readings*, New York, Oxford University Press.

principalii indicatori ai dezvoltării umane: rata șomajului și a ocupării romilor, accesul la sistemul de învățământ, starea de sănătate și accesul la serviciile de sănătate. În al doilea rând, studiul a avut un interes mai aplicat, propunând elaborarea unui „set comun de reguli acceptat general” pentru cooperarea între principalii actori implicați în dezvoltarea proiectelor destinate comunităților vulnerabile, și în special pentru comunitățile de romi.

Chestionarul s-a redactat, inițial, în engleză și a fost tradus și adaptat în limbile țărilor unde s-a aplicat. Dintre întrebări, 85% sunt comune și direct comparabile pentru toate țările, restul de 15% fiind utilizate doar pentru analizele specifice fiecărei țări în parte. S-au luat în considerare următorii indicatori: ocupare și venituri, educație, sănătate, participare politică și incluziune socială.

Datele s-au cules în perioada noiembrie 2001–ianuarie 2002 (în luna decembrie 2001 s-au cules datele în România). În toate țările s-au realizat eșantioane reprezentative la nivel național, pentru populația de etnie *rroma*. Metodologia de eșantionare a fost, în linii mari, comună, utilizându-se metoda probabilist stratificată multistadială. În ceea ce privește selecția subiecților, s-au folosit metode diferite, respectând condiția respectării drepturilor minorităților⁷. S-a ținut cont, în primul rând, de autoidentificarea etnică, doar în cazul alegerii zonelor compacte (populate în majoritate de etnici *rroma*) luându-se în considerare și opinia liderilor romi din cadrul autorităților publice locale.

În total s-au administrat 5 034 de chestionare, în fiecare dintre cele cinci țări fiind intervievați aproximativ 1000 de subiecți. În România, culegerea datelor s-a realizat de către Institutul de Cercetare a Calității Vieții⁸ (s-au aplicat 1 001 chestionare), în Bulgaria de către Agenția pentru Analize Socioeconomice (997 chestionare), în Cehia de către Agenția Focus (1 006 chestionare), în Ungaria de către Agenția Median (1 000 chestionare), iar în Slovacia prin Institutul de Afaceri Publice (1 030 chestionare)⁹.

Cea mai importantă dificultate în studierea problemei romilor este legată de estimarea numărului populației de această etnie. European Roma Rights Center apreciază că, la nivelul Europei, numărul etnicilor romi este de opt milioane, din care 80% trăiesc în Europa Centrală și de Est. În nici una dintre țările cuprinse în eșantionul multinațional, numărul romilor nu se cunoaște cu exactitate. Cifrele oficiale, rezultate din recensămintele populației, sunt contrazise de către alte studii care și-au propus să estimeze numărul populației de etnie *rroma*. După cum se poate observa și din tabelul următor, celelalte surse supraestimează volumul populației de romi, fiind vizibile diferențe semnificative între valori.

⁷ Convenția Cadru pentru Protecția Drepturilor Minorităților (dezvoltată în raportul Convenției, Consiliul European, 1995).

⁸ Echipa de cercetare a fost coordonată de Ana Maria Preoteasa.

⁹ Echipele naționale au fost coordonate de către Antonina Zhelyakova în Bulgaria, Sorin Căce în România, Marta Marcziș în Ungaria, Michal Vasecka în Slovacia și Thomas Sirovatka în Cehia.

	România (nr. persoane)	Bulgaria (nr. persoane)	Ungaria (nr. persoane)	Slovacia (nr. persoane)	Cehia (nr. persoane)
Rezultate recensământ	409 723	367 797	190 046	89 920	11 718
Estimări din cercetări	1 500 000	600 000	400 000 – 500 000	480 000 – 520 000	32 903
Estimări ale organizațiilor rome	1 400 000 – 2 500 000	750 000	456 646	–	160 000 – 300 000

Sursa: *The Roma in Central and Eastern Europe. Avoiding the Dependency Trap*, Bratislava, 2002.

Discordanța dintre rezultatele obținute în cercetări diferite conduce și la probleme în cercetarea de ordin cantitativ, în special în etapa eșantionării. Pentru a se rezolva această dificultate metodologică, în toate țările, datele s-au cules prin interviuri față în față, iar prima întrebare din chestionar se referea la autoidentificarea etnică. În Bulgaria, procentul celor care nu s-au declarat a fi rome a fost de 14%, în Cehia 13%, în România 5%, și 9% în Slovacia. În Ungaria, această primă întrebare a fost considerată filtru, hotărându-se să se aplice chestionarul doar subiecților care s-au declarat rome (nu s-a calculat proporția romeilor declarați din totalul populației cu care s-a pornit cercetarea).

După etapa de culegere a datelor, s-a păstrat caracterul unitar al cercetării, utilizându-se un model comun pentru bazele de date, soluția fiind utilă și pentru agregarea rezultatelor la nivelul întregului eșantion, într-o bază de date comună¹⁰.

Concluzii

Analiza rezultatelor s-a axat pe compararea tendințelor din cele cinci țări incluse în eșantion și a luat în considerare, în afara datelor de cercetare, și statistici oficiale din țările respective, dar și descrieri și evaluări ale politicilor sociale pentru romei.

Concluziile studiului sunt legate de gradul de integrare a romeilor în cele cinci țări. Cum arătam și mai devreme, integrarea minorităților etnice este un indicator important în aderarea în Uniunea Europeană. Conceptul de integrare este privit ca o alternativă preferată la noțiunea de asimilare, presupunând menținerea culturii etniei (limbă, obiceiuri, tradiții), în același timp cu îmbunătățirea situației economice (în special prin politici educaționale și de formare profesională). Țările candidate la integrarea în Uniunea Europeană vor deveni membri cu drepturi depline, doar în condițiile în care minoritatea *roma* se va integra „productiv” (prin ocupare, educație și participare politică) în societățile în care trăiește.

Situația romeilor este destul de apropiată în toate cele cinci țări, în ciuda diferențelor de dezvoltare economică dintre ele. Rata neocupării este de

¹⁰ Se poate descărca de pe internet, de pe pagina www.undp.sk.

aproximativ 40% (media pentru întregul eșantion), variind între 64% în Slovacia și 24% în România. Rezultatele obținute au contrazis, într-o mare măsură, așteptările autorilor și au fost explicate prin implicarea rromilor în activități informale (fără contract de muncă) aducătoare de venituri. În ceea ce privește situația veniturilor gospodăriilor incluse în eșantion, se constată o diferențiere semnificativă între rural și urban (sărăcia este mai accentuată în cazul mediului rural). Un element comun care se desprinde din analiza veniturilor îl constituie dependența familiilor de rromi de suportul protecției sociale. Se constată, de asemenea, o rată foarte scăzută a accesului la formele de învățământ. Fenomenul abandonului școlar apare încă de la formele primare de școlarizare. Rezultatele studiului arată, de asemenea, starea de sănătate precară a populației rroma (copiii având un grad ridicat de risc).

Pornind de la oportunitățile de integrare a minorității rrome, oferite de cele cinci țări incluse în studiu, autorii au ajuns la câteva concluzii importante:

1. Cadru legal pentru respectarea drepturilor minorităților este o condiție necesară, dar insuficientă pentru integrarea lor socială și economică. Se propune, în acest sens, dezvoltarea posibilităților de respectare a drepturilor rromilor;

2. O preocupare importantă este legată de ocuparea forței de muncă, dar rezultatele cercetării contrazic ipoteza¹¹ conform căreia rromii nu au locuri de muncă în proporție de 100%;

3. Standardul economic al gospodăriilor de rromi depinde, într-o foarte mare măsură, de transferurile din sistemul de protecție socială, în timp ce ponderea persoanelor care lucrează în mod organizat este relativ mică;

4. Integrarea rromilor în sistemul de educație este o măsură esențială în integrarea socială și presupune eliminarea unor bariere ale sistemului existent;

5. Un mare număr de copii de etnie *rroma* suferă de malnutriție, aspect care le micșorează șansele de dezvoltare;

6. Organizațiile care reprezintă interesele etniei (partide, organizații neguvernamentale) nu se bucură de încredere în comunitățile de rromi;

7. Nivelul de interacțiune între minoritatea rroma și majoritate este ridicată, constituind o valoare importantă în oportunitățile de dezvoltare și integrare.

Pornind de la concluziile studiului, autorii au formulat o serie de recomandări pentru formularea de politici naționale sau internaționale cu privire la integrarea minorității rrome. Cele mai importante sunt legate de facilitarea accesului la educație, element esențial pentru viitorul etniei. O sugestie este aceea de a se acorda alocațiile pentru copii în funcție de prezența în învățământul preșcolar. Așadar, se presupune că integrarea copiilor încă din faza de grădiniță poate avea un rol important în accesul la etapele următoare de învățământ și, implicit, în dezvoltarea lor ulterioară. De asemenea, manualele și o masă oferite gratuit pot

¹¹ *The Roma in Central and Eastern Europe. Avoiding the Dependency Trap*, UNDP Bratislava 2002.

constitui un stimulent în participarea școlară. Starea de sănătate și calitatea vieții rromilor se poate îmbunătăți printr-un program de planificare familială și educație pentru igienă și sănătate, susținut cu sprijinul comunităților de rromi.

O altă categorie de recomandări s-a referit la necesitatea cunoașterii permanente a situației rromilor (eventual, actualizarea periodică a datelor existente), pentru a se evita interpretările și speculațiile cu privire la problema minorității. Un alt element important îl constituie necesitatea derulării și finanțării de programe sociale și economice pentru minoritatea *rroma*, apelându-se la sprijinul întregii comunități, pentru a se elimina riscul de creare a unor „monopoluri locale” de gestionare a fondurilor. O recomandare pentru asigurarea transparenței, în cazul programelor de finanțare, o constituie mediatizarea schemelor și principiilor de monitorizare și evaluare de proiecte, în același timp cu promovarea informațiilor cu privire la impactul programelor. O altă strategie o constituie dezvoltarea capacităților comunităților (*capacity development*) de rromi, prin îmbunătățirea abilităților de a identifica probleme și a propune soluții, în vederea formării, la nivel local, a deprinderii de a propune proiecte. Rezultatele studiului au arătat că este, în continuare, necesară menținerea diviziunii între guvern și organizațiile neguvernamentale, care au un rol important în propunerea de politici sociale prin proiectele-pilot pe care le dezvoltă. Organizațiile din sectorul nonprofit nu au puterea de a suplini rolul statului, ci doar de a oferi soluții și programe complementare.